

Ο ελληνικός τρόπος

Όταν επιχειρεί κάποιος να εξετάσει αν όντως υπάρχει ή αντιθέτως δεν υπάρχει συνέχεια του ελληνισμού μέσα στον Χρόνο, δεν θα εξετάσει ασφαλώς τα χρωμοσώματα ούτε το DNA των Ελλήνων που έζησαν στις αλλεπάλληλες περιόδους της Ιστορίας. Τη μέθοδο αυτή ακολούθησαν μόνον οι εθνικοσοσιαλιστές υπό τον Χίτλερ στη Γερμανία μεταξύ 1932-1945 και οι συνέπειές της απεδείχθησαν καταστροφικές. Αυτό δεν εμπόδισε στην εποχή μας τον ολοκληρωτικό «μακεδονισμό» των Σκοπίων, υπό το ανάλογο καθεστώς Γκρούεφσκι, να χρησιμοποιήσει την ίδια ακριβώς μέθοδο. Το Σάββατο 21 Μαρτίου 2009, παραμονή εκλογών, η άλλοτε κρατική εφημερίδα «Νόβα Μακεντόνια» δημοσίευσε τα αποτελέσματα επιστημονικής –υποτίθεται– έρευνας του DNA που «αποδεικνύει» ότι οι Σλάβοι του νεαρού αυτού κράτους και έθνους δεν είναι Σλάβοι, αλλά είναι «κατά 30% αρχαίοι Μακεδόνες, κατά 15% αρχαίοι Έλληνες» κτλ. Σε αντίθεση, τον 19ο αιώνα ο Γερμανός καθηγητής Φαλμεράγιερ δημοσίευσε τη γνωστή θεωρία του ότι, βάσει των εντωμεταξύ επιμειξιών, οι νεότεροι Έλληνες δεν είμαστε Έλληνες αλλά Σλάβοι! Φυσικά, ουδείς σοβαρός άνθρωπος αμφισβητεί σήμερα ότι όλοι οι Λαοί της Γης κατά καιρούς δέχθηκαν διαχρονικά μικρότερες ή μεγαλύτερες επιμειξίες αλλά δεν παύουν να αναφέρονται στη μακρινή Ιστορία τους και μερικοί σε πολύ αρχαίους προγόνους, όπως π.χ. στην Αίγυπτο, στο Ιράν, στο Ιράκ, στο Ισραήλ, στην Παλαιστίνη κ.α.– για να περιορισθούμε στην Ανατολή.

Το ζήτημα δεν είναι ούτε μπορούσε να είναι βιολογικό. Είναι πολιτισμός, κοσμοαντίληψη και προ πάντων τρόπος ζωής. Μιλούμε, επομένως, για τις βασικές αξίες ενός πολιτισμού τις οποίες ένας Λαός φέρει στον καθημερινό τρόπο της ζωής του και οι οποίες ορίζουν την κοσμοαντίληψή του τόσο συλλογικά η κοινωνία του όσο και, με την ίδια μορφή, προσωπικά κάθε πολίτη του.

Σ' αυτήν τη γραμμή και υπ' αυτές περίπου τις προϋποθέσεις, πολλοί επιφανείς ξένοι επιστήμονες θεώρησαν ότι ο ελληνισμός έχει διατηρήσει μιαν ουσιαστική συνέχεια στον Χρόνο –μια διαχρονικότητα. Ενδεικτικά αναφέρονται οι χρονικά εγγύτεροι όπως η Γαλλίδα ακαδημαϊκός Jacqueline de Romilly, ο Βρετανός κορυφαίος ιστορικός Arnold Toynbee και η Αμερικανίδα ιστορικός Edith Hamilton που έχουν αφιερώσει σχετικά έργα τους.

Η Edith Hamilton στο βιβλίο της με τον χαρακτηριστικό τίτλο «Ο Ελληνικός Τρόπος» παρατηρεί:¹

Στα αγγλικά ο χαρακτήρας ενός ανθρώπου είναι κάτι το ίδιο του καθενός που τον διακρίνει από τους υπολοίπους. Στα ελληνικά ήταν οι αρετές ενός ανθρώπου που κατείχαν όλοι οι άνθρωποι, τα στοιχεία αυτά που ένωναν κάποιον με τους υπολοίπους.

Ο Arnold Toynbee σημειώνει:²

Από τους λαούς, που υπάρχουν στον σημερινό κόσμο, τρεις είναι εκείνοι που έχουν τις πιο μακροχρόνιες μνήμες από το παρελθόν τους –οι Κινέζοι, οι Εβραίοι και οι Έλληνες.

Κανένας άλλος επιζών μη δυτικός λαός δεν είχε αντιταχθεί στην πίεση από τη Δύση για τόσο μεγάλο χρονικό διάστημα όσο ο ελληνικός.

Η εμπειρία των συγχρόνων Ελλήνων υπήρξε επίσης μοναδική –και μοναδικά ενδιαφέρουσα– από μιαν άλλη άποψη. Η εικόνα που είχαν για το παρελθόν τους ήταν μια διπλή εικόνα. Οι σύγχρονοι Έλληνες είχαν να αφομοιώσουν και το βυζαντινό και το αρχαιοελληνικό παρελθόν. Και οι αντιλήψεις των Βυζαντινών και των αρχαίων Ελλήνων για τη ζωή δεν είναι μόνον διαφορετικές μεταξύ τους: είναι αντίθετες η μία στην άλλη.

Η διατήρηση του παρελθόντος από τους σύγχρονους Έλληνες δεν είναι ισχυρότερη από εκείνη των συγχρόνων Κινέζων ή των συγχρόνων Εβραίων, αλλά για τους Έλληνες το πρόβλημα υπήρξε πολύπλοκότερο. Θα το λύσουν μόνον στο μέτρο που θα επιτύχουν να αντιμετωπίσουν τα επιβλητικά αυτά παρελθόντα με αυτοπεποίθηση.

Συναναστρέφομαι τους συγχρόνους Έλληνες εδώ και 63 χρόνια και έχω παρατηρήσει πως βαθμιαία κερδίζουν έδαφος στην επίμοχθη μάχη τους να κυριαρχήσουν πάνω στις κληρονομίες τους αφομοιώνοντάς τες και υπερβαίνοντάς τες.

1. Edith Hamilton, *Ο Ελληνικός Τρόπος*, Αθήνα, εκδόσεις Ανατολικός, 2004, σελ. 272.

2. Arnold Toynbee, *Οι Έλληνες και οι κληρονομίες τους*, Αθήνα, εκδ. Καρδαμίτσα, 1992, σελ. 17, 23, 24.

Η διαχρονικότητα του ελληνισμού έγκειται στην αδιάπτωτη συνέχεια του αυτοφύου ελληνικού πολιτισμού που στην κιβωτό της λαϊκής τους παράδοσης βιώνουν και παραδίδουν από γενιά σε γενιά όσοι γεννήθηκαν αυτόχθονες στην κοιτίδα του αλλά και όσοι επήλυδες προσήλθαν μεταγενέστερα αλληλοδιαδόχως και εισήλθαν αυτόβουλοι στην κοινή κιβωτό. Όλοι αυτοί, γηγενείς και γόνοι επηλύδων έχουν κοινή πλέον μνήμη, κοινό τρόπο και πλήρη συνείδηση ότι η κιβωτός της παράδοσης και ο θησαυρός της ανήκει δικαίωματικά σ' αυτούς τους ίδιους και στους απογόνους τους –σε κανέναν απολύτως άλλον. Βιώνουν καθημερινά τον πολιτισμό τους με την έκφραση της παράδοσης, τον θεωρούν κοινό και αδιαίρετο, τον κοινωνούν και τον φυλάσσουν ως συστατικό στοιχείο της ζωής τους με το οποίο αυτοπροσδιορίζονται.

Έτσι όλοι μαζί σ' όλες τις ιστορικές περιόδους έχουν έναν κοινό και από όλους τους άλλους ξεχωριστό τρόπο με τον οποίον βλέπουν και ερμηνεύουν τόσο τον Κόσμο όσο και τα Επέκεινα τούτου του Κόσμου. Επί παραδείγματι τα νεκρώσιμα έθιμα και τα μοιρολόγια των Ελλήνων μέχρι την εποχή μας είναι όμοια, σχεδόν απaráλλακτα, με όσα περιγράφει στην Ιλιάδα ο Όμηρος. Η ίδια αντίληψη για τον θάνατο επικρατεί στα δημοτικά τραγούδια και στα ομηρικά έπη.

Τη διαχρονικότητα μαρτυρούν επί πλέον ορισμένες δεξιότητες και επίσης ιδιορρυθμίες που ακολουθούν επί χιλιάδες χρόνια τους Έλληνες. Π.χ. η αξεπέραστη ναυτοσύνη της, αλλά και οι διαρκείς έριδες και οι εμφύλιοι πόλεμοι, η καθημερινή πολιτικολογία σε κάθε δημόσιο χώρο και η σχεδόν ακατανίκητη έλξη προς τη δημαγωγία, η ευσέβεια και ταυτόχρονα η βλαστήμια.

Αυτός ο ορισμός της διαχρονικότητας είναι πιθανόν ατελής και ενδέχεται να χρειάζεται συμπληρώσεις, διασαφηνίσεις και τεκμηριώσεις. Ωστόσο, περιγράφει τη συνέχεια μέσα στον Χρόνο με τον ίδιο τρόπο. Τέλος, γίνεται προφανές ότι τη δυσκολία του πλήρους ορισμού μπορεί να υποκαταστήσει η ευκολία με μιαν εντυπωσιακή μα εξίσου απλοϊκή ρητορεία, οπότε ανοίγεται η ευχάριστη αυτοπαγίδευση στην πατριδοκαπηλία.

Στους καιρούς μας ο μακαρίτης Νίκος Σβωρώνος, καθηγητής της Ιστορίας στο Παρίσι και πνευματικό έμβλημα της ελληνικής Αριστεράς, αποδέχεται και αποδεικνύει ότι οι Έλληνες, από την αυγή της αρχαίας Ιστορίας τους μέχρι σήμερα, απετέλεσαν και αποτελούν έναν ενιαίο Λαό ο οποίος είχε ανέκαθεν απόλυτη συνείδηση της ταυτότητός του, διέτρεξε αλώβητος στον ουσιώδη πυρήνα του τρεις χιλιάδες συνεχή χρόνια και αποτελεί ενιαίο Έθνος υπό τη σύγχρονη νεωτερική ευρωπαϊκή έννοια του Έθνους. Και τούτο παρά τις ποικιλομορφίες του ελληνικού Λαού και παρά τις κατά καιρούς ποικίλες

προσμίξεις του με άλλα φύλα, που, ωστόσο, ενσωματώθηκαν και παραμένουν εσαεί ενσωματωμένες στον κοινό ελληνικό πολιτισμό και στην παράδοσή του.

Τη συνέχεια του ελλητισμού είχαν αποδείξει, βέβαια, πριν τον Σβωρόνο μεγάλα επιστημονικά αναστήματα διεθνούς εμβελείας, Έλληνες και ξένοι. Είναι μάλιστα αξιοσημείωτο ότι οι ξένοι πληθύνονται ολοένα και περισσότεροι κατά την καμπή των δύο τελευταίων αιώνων. Μνημονεύεται, ωστόσο, ο Σβωρόνος επειδή η μικρή παλαιότερη πραγματεία του «*Η γένεση του ελληνικού Έθνους*» επανακυκλοφόρησε το 2004 στην Ελλάδα και έγινε κυριολεκτικά ανάρπαστη. Ο σημαντικότερος, όμως, λόγος είναι ότι Νίκος Σβωρόνος υπήρξε βαθύς μαρξιστής και, ως γνωστόν, οι μαρξιστές, ως διεθνιστές, απορρίπτουν εξ ορισμού κάθε έννοια του Έθνους –πολύ περισσότερο κάθε διαχρονικότητα του ελλητισμού. Αλλιώς, είναι αδύνατον όλοι οι προλετάριοι του Κόσμου να ενωθούν και να διεμβολίσουν οριζόντια όλα τα Κράτη-Έθνη για να εγκαταστήσουν διεθνώς την υπεσχημένη αταξική κοινωνία.

Το αξιομνημόνευτο εν προκειμένω είναι ότι, μετά την κατάρρευση του Κομμουνισμού, από την τελευταία δεκαετία του 20ού αιώνα, ανακυκλωμένοι κομμουνιστές διεθνιστές έχουν συνταυτισθεί με ακραίους νεοφιλελευθέρους δεξιούς διεθνιστές κηρύσσοντας την αποδόμηση των Εθνών και την ενοποίησή τους (ή πολτοποίησή τους;) στην περίφημη παγκοσμιοποίηση που, γι' αυτούς όλους, «είναι νομοτελειακή επειδή οι κανόνες της ελεύθερης παγκοσμιοποιημένης Αγοράς λειτουργούν αυτόματα και δεν κάνουν ποτέ λάθος»! Το δόγμα τους, όμως, κατέρρευσε και μαζί του απειλούνται με άμεση κατάρρευση οι ισχυρότερες οικονομίες του Κόσμου μαζί με όλες τις ασθενέστερες, βέβαια. Αυτοί οι απάτριδες διεθνιστές κοσμοπολίτες, τα έργα τους και οι ιδέες τους εξετάζονται σε χωριστό κεφάλαιο του παρόντος. Οι ιδεολογικές αυτές αιμομιξίες απεδείχθησαν θανάσιμα τοξικές όσο και τα παράγωγά τους τοξικά ομόλογα της παγκόσμιας χρηματαγοράς.

Οι αρχαίοι Έλληνες, οργανωμένοι σε πόλεις-κράτη, εμπόλεμες κατά κανόνα μεταξύ τους, ουδέποτε απώλεσαν την κοινή πεποίθησή τους ότι ανήκαν εξ αδιαίρετου σε μιαν εθνική οικογένεια και μάλιστα μοναχική στον Κόσμο, χωρίς άλλους συγγενείς.

Κοινή γλώσσα, κοινοί ποιητές και κοινοί μύθοι, κοινοί θεοί και κοινά ιερά, κοινοί γυμναστικοί αγώνες, αενάως ναυτιλλόμενοι και εμπορευόμενοι έως τις εσχατιές του γνωστού Κόσμου είχαν την απόλυτη αίσθηση του μετέχουν του κοινού ελληνικού πολιτισμού. Γι' αυτό, περιφρονούσαν βαθύτατα

όποιον δεν μετείχε της ημετέρας παιδείας. «Πας μη Έλληνα, βάρβαρος». Ενώθηκαν εναντίον του κοινού εχθρού μόνον κατά τον Τρωικό Πόλεμο και κατά τους Μηδικούς Πολέμους, αλλά ακόμη και τότε κάποιοι emήδισαν –ακόμη και ο ένδοξος νικητής των Περσών Θεμιστοκλής, διωκόμενος από τους συμπολίτες του τους οποίους αυτός είχε ευεργετήσει, κατέφυγε στην αυλή του Μεγάλου Βασιλέως.

Εγγενέστερη και διαχρονικότερη, η διχόνοια τους. Δεν είναι τυχαίο ότι η πρώτη εξιστόρηση του πρώτου ελληνικού έπους, η Ιλιάς, ξεκινάει με τη μήνιν, την οργή, του Αχιλλέως, του μεγαλύτερου ήρωος, ο οποίος εγκατέλειψε το πολεμικό στρατόπεδο των Ελλήνων μπροστά στα τείχη της Τροίας και δίχασε τους συμπολεμιστές του μπροστά στον επελαύνοντα εχθρό, τον Έκτορα! Μετά τρεις περίπου χιλιετίες η ίδια διχόνοια διέλυσε και κούρσισε τα πρώτα ελληνικά στρατόπεδα μπροστά στα πολιορκημένα φρούρια των Οθωμανών εναντίον των οποίων όλοι μαζί οι Έλληνες είχαν ξεσηκωθεί για να απελευθερωθούν, αλλά, αμέσως μετά, επέπεσαν εναντίον εαυτών και αλλήλων.

Μήνιν αίδε, θεά, Πηλιάδεω Αχιλλήςος, τραγουδάει ο Όμηρος. Και, μετά τριάντα αιώνες, ενώ βροντάει το Εικοσιένα, του απαντάει ο Διονύσιος Σολωμός:

*Η Διχόνοια που βαστάει ένα σκήπτρο η δολερή
Πώς το χέρι σας χτυπάει αδελφού την κεφαλή
Εάν μισούνται ανάμεσό τους
δεν τους πρέπει ελευθερία*

Ένα από τα σημαντικότερα επιτεύγματα των αρχαίων Ελλήνων, ίσως το πιο θεμελιώδες στην παγκόσμια σκηνή, είναι ότι ευθύς αμέσως ελευθέρωσαν την ψυχή τους από τις σκοτεινές φοβικές δοξασίες, φτέρωσαν κατά συνέπεια τον νουν τους, έθεσαν στο Σύμπαν και στον εαυτόν τους άενας ερωτήσεις και τοποθέτησαν τον άνθρωπο στο κέντρο του Κόσμου. Παρότι, όμως, βρίσκεται πια στο κέντρο του Κόσμου, ο άνθρωπος δεν είναι μονάδα αλλά πολίτης, μόριο της Πόλεως, άρα και της κοινωνίας, και ταυτοχρόνως ελεύθερος. Ο Αριστοτέλης στα Πολιτικά του γράφει:

Η Πόλις γεννιέται για να καταστήσει δυνατή τη ζωή και παραμένει ζωντανή για να κάνει τη ζωή αξία να τη ζει κανείς.

Αυτή η αμφίδρομη αλληλεξάρτηση και αλληλεπίδραση παρέμεινε στον ελληνικό βίο ζωντανή όλους τους επομένους αιώνες υπό τις εκάστοτε διαφορετικές θρησκείες και τα διαφορετικά πολιτεύματα. Ακόμη και δίχως πολί-

τευμα, όπως στην Εθνεγερσία. Πάντοτε και παντού αποδεικνύονται αποφασισμένοι να υπερασπισθούν όλοι μαζί την Πόλιν τους, δηλαδή την πατρίδα τους, και προτιμούν να πεθάνουν γι' αυτήν επειδή πιστεύουν κατάβραθα, χωρίς να έχουν διαβάσει ποτέ τους Αριστοτέλη, ότι η Πόλις κάνει άξια τη ζωή να τη ζει κανείς.

Αυτήν τη βιωμένη ολόψυχα κοσμοαντίληψη κραταίωσαν συνεχώς οι Έλληνες όταν π.χ. παρατάχθηκαν ολομόναχοι στις Θερμοπύλες, όταν Ελεύθεροι Πολιορκημένοι υπερασπίστηκαν το Μεσολόγγι κι όταν το 1940 χύθηκαν σαν ένας άνθρωπος στο Μέτωπο.

Οι πολίτες είναι ίσοι μεταξύ τους και, ως τέκνα της Πόλεως, είναι αδελφοί. Αυτή η κοσμοαντίληψη δεν επικρατεί μεταξύ των Ελλήνων μόνον όταν το πολίτευμα είναι δημοκρατικό. Ισχύει απόλυτα και όταν επικρατεί Απόλυτη Μοναρχία. Π.χ. οι ένοπλοι αποκλειστικά πολίτες-στρατιώτες εξέλεξαν τους Βασιλείς των Μακεδόνων και χίλια χρόνια αργότερα τους Αυτοκράτορες. Οι Μακεδόνες οπλίτες απευθύνονταν ως ίσοι προς ίσον προς τον ισόθεο Μέγα Αλέξανδρο τον οποίο συχνά καλούσαν να λογοδοτήσει. Ο Δήμος της Κωνσταντινουπόλεως στον Ιππόδρομο επέκρινε και απειλούσε άμεσα με ανατροπή τον ελέω Θεού Αυτοκράτορα καίτοι πίστευαν ακράδαντα πως ήταν ο Αντιπρόσωπος του Θεού επί της Γης. Τέλη του 19ου αιώνα οι Αθηναίοι πολίτες λάτρευαν τον Βασιλέα Γεώργιο Α', αλλά αυτό δεν τους εμπόδιζε να περιγελούν χαριτωμένα στους δρόμους και στις ταβέρνες τη Βασίλισσα Όλγα, κόρη των κραταιών Τσάρων Ρομανώφ, τραγουδώντας εκείνο το δημοφιλέστατο «Κυρα-Γιώργαινα μπεκρού».

Αυτή η χαρά της ζωής είναι διαχρονικό βίωμα των Ελλήνων. Η Edith Hamilton παρατηρεί:³

Πρόκειται για διάκριση ζωτικής σημασίας. Η χαρά της ζωής είναι χαραγμένη πάνω σε ό,τι άφησαν πίσω τους οι Έλληνες. Και, όσοι δεν το λαμβάνουν υπ' όψιν τους αυτό, αδυνατούν να κατανοήσουν ένα ζήτημα υψίστης σημασίας: τον τρόπο με τον οποίον συντελέστηκε το ελληνικό επίτευγμα. Οι Έλληνες γνώριζαν πολύ καλά πόσο πικρή αλλά συνάμα γλυκιά είναι η ζωή. Χαρά και λύπη, ανάταση και τραγωδία, συμβαδίζουν δίπλα-δίπλα. Οι Έλληνες είχαν μεγάλη επίγνωση, τρομακτική επίγνωση, της αβεβαιότητας της ζωής και του επικειμένου θανάτου.

3. Edith Hamilton, όπου ανωτ.

Σ' αυτές τις φράσεις ο καθένας από εμάς αναγνωρίζει αμέσως τον εαυτόν του και τον παππού του, τον διπλανό του και το χωριό του, τη γειτονιά του και διαβάσματά του. Η γραμμή είναι διηνεκής. Στα νεκρόδειπνα του Τρωικού Πολέμου και στις μακαριές του δικού μας ανθρώπου, στα δημοτικά τραγούδια και στις Παραλογές του Λαού οι πενθηφορούντες και ειλικρινά λυπημένοι καλεσμένοι τρων και πίνουν «εις υγείαν» του νεκρού που ξεπροβοδούν. Καμία φορά, ακόμη και τραγουδούν ή χορεύουν! Λατρεύουν την ομορφιά της ζωής, μα είναι συμφιλιωμένοι με τον Χάρο.

Ο Σοφοκλής, σε μια τραγωδία του, υμνεί τον θεό χορευταρά στων αστεριών το πυρωμένο χοροστάσι. Ο θεός δεν διαφέρει σε τίποτε από τον Ζορμπά ή τον κάθε σεβνταλή εργάτη που, αργά-αργά, τελετουργικά χορεύει την παραγγελιά του «Ο Χάρος βγήκε παγανιά μες τη δική μου γειτονιά».

Ανήμερα Κυριακή των Βαΐων στο Μεσολόγγι οι Ελεύθεροι Πολιορκημένοι μαγεύονται από την ομορφιά, αλλά διαλέγουν τον θάνατο. Ο Διονύσιος Σολωμός ψάλλει:

*Μάγεμα η Φύσις κι όνειρο στην ομορφιά και χάρη
Η μαύρη πέτρα ολόχρυση και το ξερό χορτάρι
Με χίλιες βρύσες χύνεται, με χίλιες γλώσσες κραίνει
Όποιος πεθαίνει σήμερα, χίλιες φορές πεθαίνει*

Και, όμως, διαλέγουν και πεθαίνουν. Γιατί πιστεύουν πως, σύμφωνα με το δημοτικό μας τραγούδι, τ' αντρειωμένου ο θάνατος, θάνατος δε λογιέται. Μετά 115 περίπου χρόνια, το 1940, με το χαμόγελο στα χείλη παν' οι φαντάροι μας μπροστά. Και, όταν τον Απρίλιο 1941, οι αήττητοι Γερμανοί επιτίθενται στα Μακεδονικά Οχυρά, οι ελάχιστοι υπερασπιστές τους γνωρίζουν ότι δεν υπερασπίζονται πια την Πατρίδα αλλά κάτι υψηλότερο: την τιμή της –και τη δική τους συλλογική τιμή. Ξέρουν πως στο τέλος θα καμφθούν και οι Γερμανοί θα διαβούν. Αλλά δεν υποχωρούν. Μια γενεά ενωρίτερα στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου ο Κ. Π. Καβάφης έγραφε:

*Τιμή σ' εκείνους όπου στην ζωήν των
ώρισαν να φυλάγουν Θερμοπύλες
Και περισσότερη τιμή τους πρέπει
όταν προβλέπουν –και πολλοί προβλέπουν–
πως ο Εφιάλτης θα φανή στο τέλος
χ' οι Μήδοι επί τέλους θα διαβούν*

Ο Αλεξανδρινός ποιητής δεν είχε προβλέψει, ούτε ήταν δυνατόν να προβλέψει, τι θα συνέβαινε στα Μακεδονικά Οχυρά. Απλώς κατέγραφε τον δια-

χρονικό τρόπον των Ελλήνων. Απλώς αυτός ο τρόπος επανελήφθη τον Απρίλιο 1941.

Παραλαμβάνοντας, μετά, ένα απ' αυτά τα οχυρά ο Γερμανός διοικητής βλέπει στον εσωτερικό τοίχο του γραμμένη με κιμωλία μια φράση: «Φυλάμε τις Θερμοπύλες και θα πέσουμε οι 80».

— Γιατί μόνον οι 80; –ρωτάει

— Επειδή εδώ ήμασταν μόνον 80, –του απαντάει ο Έλληνας.

Ο Έλληνας πιστεύει ανέκαθεν ότι βρίσκεται στο κέντρο του Κόσμου και πως, αν πεθάνει για τη σωτηρία του Κόσμου, θεώνεται. Λυτρώνεται και ενώνεται με τον Θεό. Αυτό πίστευε τόσο όταν λάτρευε τους Δώδεκα Θεούς όσο και όταν λατρεύει τον ένα και μοναδικό τριαδικό Θεό. Αυτήν την ανθρωποκεντρική και σωτηριολογική κοσμοαντίληψη των αρχαίων Ελλήνων από τον θάνατο προς την αιώνια ζωή, εκήρυξε επί της Γης πολύ αργότερα ο Υιός του Θεού Ιησούς Χριστός. Ήταν πολύ φυσιολογικό και συνεπές προς την πίστη τους να ασπασθούν οι Έλληνες τον Χριστό. Υπενθυμίζεται ότι όταν ο Ιησούς πληροφορήθηκε πως είχαν προσέλθει να Τον ακούσουν Έλληνες, είπε: *Ελήλυθεν νυν η ώρα ίνα δοξασθή ο Υιός του Ανθρώπου.*

Άλλωστε, αντίθετα προς όσα κηρύσσουν αργότερα μέχρι σήμερα ζηλωτές αμαθείς Χριστιανοί, οι αρχαίοι Έλληνες δεν ήσαν ειδωλολάτρες. Δεν λάτρευαν αυτά καθ' εαυτά τα είδωλα. Λάτρευαν τον θεό που παριστούν τα είδωλα, όπως ακριβώς οι Χριστιανοί προσκυνούν τον Χριστό ή την Παναγιά ή τους Αγίους που εικονίζει η εικόνα. Δεν λατρεύουν, σαν ξόανο, αυτήν καθ' εαυτήν την εικόνα.

Ίδου ορισμένες αποκαλυπτικές αντιστοιχίες ιερών κειμένων που απέχουν μεταξύ τους τριακόσια τριάντα έως και πεντακόσια χρόνια.

Στα *Ηθικά Νικομάχεια* του ο Αριστοτέλης αποφαινεται:

Εφ' όσον, λοιπόν, ο νους είναι κάτι το θεϊκό, τότε και η σύμφωνη με τον Λόγον ζωή θα πρέπει να είναι θεϊκή. Πρέπει, όσο μπορούμε, να αποβάλουμε τη θνητή μας φύση και να αποβλέπουμε στην αθανασία.

Το κατά Ιωάννην Ευαγγέλιο αρχίζει ως εξής:

Εν αρχή ην ο Λόγος και ο Λόγος ην προς τον Θεόν και Θεός ην ο Λόγος.

Στην τραγωδία του *Αγαμέμνων* ο Αισχύλος κηρύσσει:

Οι άνθρωποι αναζητούν τον Θεό και, αναζητώντας Τον, Τον βρίσκουν. Αυτός είναι ο κύριός μας και ο πατέρας μας που με το ίδιο ου το χέρι μας φύτεψε, ο Πλάστης και Δημιουργός.

Στο κατά Ματθαίον Ευαγγέλιο λέγει ο Κύριος:

Αιτείτε και δοθήσεται υμίν, ζητείτε και ευρήσετε. Πας γαρ ο αιτών λαμβάνει και ο ζητών ευρίσκει

Απαντώντας στους ισχυρισμούς περί «ειδωλολατρείας» των αρχαίων Ελλήνων η Edith Hamilton υπογραμμίζει:⁴

Η αρχαία ελληνική θρησκεία είναι γνωστή κυρίως ή αποκλειστικά από μια συλλογή δοξασιών. Αυτή, όμως, είναι αντίθετη με την τεράστια πίστη των Ελλήνων στο πνεύμα. Θα ήταν αδύνατον ένα Έθνος, που δημιούργησε την ελληνική τέχνη, ποίηση και επιστήμη, να έχει μονίμως μια επιφανειακή αντίληψη της θρησκείας.

Ο Arnold Toynbee συμπληρώνει:⁵

Το 1974 η ισορροπία έχει παντελώς ανατραπεί και ο Άνθρωπος τώρα μόλις αντιλαμβάνεται την ανησυχητική αλήθεια ότι η νίκη του πάνω στη μη ανθρώπινη Φύση τον οδηγεί σε αυτοκαταστροφή. Ο Πλήθων είχε το θάρρος να ξαναθυμίσει τους εξορισμένους θεούς και να τους παρουσιάσει στον αρχικό αυθεντικό ρόλο τους ως συμβόλων του θείου που εγκρύπτεται στη μη ανθρώπινη Φύση.

Θα είναι απερισκεψία να αφηγήσουμε ως «σαθρά ανοησία των Ελλήνων» μια θρησκεία τους που ήταν ήδη πάρα πολύ παλαιά την εποχή που ο Ιουδαϊσμός, ο Χριστιανισμός και το Ισλάμ ακούσθηκαν για πρώτη φορά.

Πολύ ενωρίτερα ο Κωστής Παλαμάς στο πεζό έργο του «*Νεοελληνικόν Πάνθεον*», γραμμένο στην καθαρεύουσα, συμπληρώνει:

Η ελληνική θρησκεία, μεθ' όλην την επίδρασιν του χριστιανισμού εξακολουθεί ακόμη να είναι η λατρεία του πλαστικού κάλλους. Έλληνες ή Γραικοί, ειδωλολάτραι είμεθα.

Ανέκαθεν, ωστόσο, οι Έλληνες δεν θεολογούν. Διότι γνωρίζουν ότι ο άνθρωπος αδυνατεί να συλλάβει και να ορίσει το Άφατον. Αντί, λοιπόν, να θεολογούν, όπως οι Δυτικοί και οι άλλοι Ανατολικοί, οι Έλληνες υμνολογούν. Καλλιεργούν το κάλλος και, συλλειτουργούμενοι, κοινωνούν και μεταλαμβάνουν τον Θεό μέσα στο υπέρτατο κάλλος. Άλλωστε, η Θεία Λειτουργία, με κορύφωσή της την Αναίμακτη Θυσία και τη Μετάληψη του Θυσιασθέντος Σωτήρος Θεού, είναι μια αναπαράσταση της αρχαίας τους τραγω-

4. Edith Hamilton, όπου ανωτ.

5. Arnold Toynbee, όπου ανωτ., σελ.422, 424.

διάς οποία, καθώς είδαμε, ύμνησε δια του Αισχύλου τον ένα και μοναδικό Θεό, Πατέρα, Πλάστη και Δημιουργό όλων. Θυμίζουμε πως η τραγωδία ήταν μια διδασκαλία στη οποία μετείχαν, σαν σε Λειτουργία, όλοι οι πολίτες οι οποίοι στο τέλος λυτρώνονταν από τα παθήματα με την κάθαρσιν δι' ελέου και φόβου. Επί δύο χιλιάδες χρόνια ο ιερέας εξέρχεται του Ιερού Θυσιαστηρίου και προτείνοντας τη Θεία Μετάληψη στους πιστούς αναφωνεί *Μετά φόβου Θεού, προσέλθετε.*

Βαθειά γνώση της αρχαίας ελληνικής παιδείας είχαν οι δύο Πατέρες της Εκκλησίας που συνέθεσαν τη Θεία Λειτουργία της: ο Άγιος Βασίλειος και ο Άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος.

Σχετικά ο Arnold Toynbee διαπιστώνει:⁶

Για τους Ανατολικούς Ορθοδόξους Χριστιανούς, η ουσία της θρησκείας δεν είναι η θεολογία, είναι η Θεία Λειτουργία. Το μεγαλύτερο επίτευγμα των Βυζαντινών είναι η ορθόδοξη εκδοχή του Χριστιανισμού. Η ορθόδοξη Θεία Λειτουργία είναι ένα ποιητικό και μουσικό έργο τέχνης.

Οι λαϊκοί συμμετέχουν δραστήρια στην τέλεση της Θείας Λειτουργίας. Είναι βοηθοί του κλήρου στην αντιφωνική φαλμωδία. Επιπλέον η παρουσία λαϊκών είναι απαραίτητη. Ένας ανατολικορθόδοξος ιερέας δεν μπορεί να τελέσει το Μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας χωρίς αυτούς.

Στην Ανατολική Ορθόδοξη Χριστιανοσύνη ο κλήρος ελεγχόταν με την απειλή του δημοσίου διασυρμού στον οποίον υποβάλλονταν χωρίς έλεος.

Η ενεργητική συμμετοχή των Ορθοδόξων πολιτών στη Θεία Λειτουργία και στον έλεγχο, αλλά και στην εκλογή, του κλήρου διασώζει και επικυρώνει τη διαχρονική Δημοκρατία των Ελλήνων. Είναι μια σαφής αντίθεση με τη Δυτική Εκκλησία η οποία, επί πλέον, διοικείται μονοκρατορικά από τον Πάπα, ως Αλάθητο και Διάδοχο του Αγίου Πέτρου. Τα συλλογικά όργανα του ανωτάτου κλήρου στη Δυτική Εκκλησία συμβουλευούν μόνον τον Πάπα, τον συνδράμουν και είναι εκτελεστικά όργανά του. Αντίθετα, στην Ορθοδοξία όλα τα Πατριαρχεία της και όλες οι Αυτοκέφαλες Εκκλησίες της διοικούνται δημοκρατικά κατά το συνοδικό σύστημα. Η Σύνοδος αποφασίζει και ο Πατριάρχης ή ο Αρχιεπίσκοπος εκτελεί τις αποφάσεις της, ελέγχεται διαρκώς και ενίοτε καθαιρείται.

6. Arnold Toynbee, όπου ανωτ., σελ. 140 και 148.

Είναι παγκοίμως γνωστή η καθοριστική συμβολή της αρχαίας ελληνικής παιδείας στη διαμόρφωση και στη διάδοση του χριστιανισμού καθώς επίσης, αντιστρόφως, η διάσωση της αρχαίας ελληνικής γραμματείας από την Ορθόδοξη Εκκλησία. Η συνέχεια είναι αδιάσπαστη και ζωτική. Όσοι νεωτεριστές την αμφισβητούν, υπηρετούν άλλους σκοπούς ή απλώς είναι ανελλήνιστοι. Σε πιστοποίηση αυτής της διαχρονικής ελληνικής συνέχειας, άλλωστε, ευλαβείς Ορθόδοξοι ιερείς εντάξει μεταξύ των Αγίων, τους νάρθηκες δεκάδες ναών –και του Αγίου Όρους– όλους τους αρχαίους Έλληνες φιλοσόφους, πολλούς τραγωδούς και τον Μέγα Αλέξανδρο.

Προς τούτο παρατίθεται ενδεικτικά η επιστημονική μαρτυρία του Arnold Toynbee:

Η ελληνική γλώσσα και ο ελληνικός τρόπος ζωής ήσαν τα μέσα με τα οποία διαμορφώθηκε η Χριστιανισμός. Ο Απόστολος Παύλος, ο Ευαγγελιστής Ιωάννης, οι Απολογητές, οι Πατέρες και οι εκκλησιαστικοί άνδρες, που διεμόρφωσαν τις αποφάσεις των Οικουμενικών Συνόδων και συνέταξαν τα επισήμως αποδεκτά δόγματα, είχαν γίνει σίγουρα κληρονόμοι της ελληνικής παιδείας.

Τη διαχρονία του ελληνισμού πιστοποιεί, μεταξύ άλλων, η ελληνική ναυτιλία. Αφότου υπάρχει ανθρώπινη μνήμη, τα ελληνικά πλοία ουδέποτε έπαυσαν να διασχίζουν τις θάλασσες και οι Έλληνες караβοκύρηδες να έρχονται πρώτοι. Στα νεότερα χρόνια, κάθε ολοκληρωτική καταστροφή των ελληνικών πλοίων διαδέχεται συντομότερα νέα και ισχυρότερη κυριαρχία τους. Στην εποχή μας η ελληνόκτητη εμπορική ναυτιλία είναι η πρώτη της Οικουμένης. Το 1975, μετά την μεγάλη πετρελαϊκή κρίση του 1973 εξ αιτίας του αραβο-ιραηλινού Πολέμου του Γιομ Κιπούρ, είχαν κατελυθεί 330 καινούργια ελληνικά σκάφη μεγάλης χωρητικότητας. Μετά τριάντα χρόνια, το άνοιγμα της κινεζικής οικονομίας στον Κόσμο προκάλεσε να άνοδο της ελληνικής ναυτιλίας. Το 2005, έτος κατακόρυφης κερδοφορίας, είχαν παραγγελθεί στα μεγαλύτερα ναυπηγεία της Γης 320 καινούργια καράβια μεγάλης χωρητικότητας και υψηλής τεχνολογίας. Οι ελληνικές αυτές παραγγελίες σκαφών αντιπροσώπευαν το 18% των παγκοσμίων παραγγελιών.

Επί τρεις χιλιάδες συνεχή χρόνια οι Έλληνες ναυτικοί βρίσκονται σε όλες σχεδόν τις θάλασσες του Κόσμου. Ο Οδυσσέας ταξιδεύει ακόμη. Μαζί του και ο ελληνισμός.